

„Børnenes Ænsyklopædi“ – en skabelsesberetning

af TEA BENDIX

Tilblivelsen

Traditionelt starter en billedbog med, at en forfatter får en idé og skriver en tekst. Derefter skaber en illustrator en visuel fortælling omkring teksten, og en bogtilrettelægger giver bogen dens udtryk.

Men de senere år er man begyndt at opfatte billedbogen som en helhed af tekst og billede og bogdesign. Når teksten og billedsiden sættes sammen i layoutet, opstår der noget tredje – noget, der ikke længere kan skilles ad, et fælles udsagn. Men det stopper ikke her. Der sker nemlig noget fantastisk under den simple handling, at de flade papirark hæftes og samles til et tredimensionelt objekt. Når læseren åbner bogen og bladrer i den, er den ikke længere en tekst plus en illustration plus et design. Bladvendingen skaber nye sammenhænge, overraskelser og forklaring. Hvis bogen også bliver læst højt, lægger stemmeføringen endnu et lag til teksten. Alle disse ting smelter til ét, bliver en samlet fortælling, der er sin egen og kan overraske. Der er endda dem, der siger, at historien først opstår, når den når læseren. Derfor tolker man nu i højere grad billede og tekst under ét, og i samme ånd er flere illustratører og forfattere begyndt at skabe billeder og tekst på lige fod ved at lade billedet komme før teksten eller ved at tage fælles afsæt i en ide og modellere en helhed op sammen.

Børnenes Ænsyklopædi startede i et endnu tidligere stadium – med en iagttagelse, en undersøgelse af noget, et spørgsmål, vi ikke kunne svare på – før der overhovedet var nogen idé, nogen tekster eller billeder.

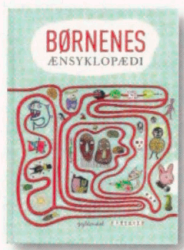

ILLUSTRATION TOVE KRIBS LANGE

Skidt til skat

Elin Algreen-Petersen, som i det daglige er redaktør på Gyldendal, havde iagttaget sin femårige datter Martha, der var optaget af at samle ting i poser, tasker, æsker, skuffer og flere poser. Gavebånd, spillekort, dimser fra Kinderæg, perler, møtrikker, lagkagelys, sten, vingummibamser og bænkebidere. Når Martha legede – eller arbejdede – med tingene, var det tydeligt, at de hørte sammen på en måde, en voksen ikke

forstod. Tingene gav hinanden nye betydninger.

Hver pose udgjorde en enhed, en verden, et system. Da Elin i samme periode læste Michel Foucaults *Ordene og tingene*, opstod ideen til at skabe en bog, der rusker os fri af den måde, vi normalt kategoriserer tingene på – i sagens natur en børnesystematik lavet og konstrueret af voksne, men i bedste fald en måde at følge en barnlig tankegang så langt, det var muligt. Elin ringede til de to mest barnlige og instinktivt alternative mennesker, hun kunne komme i

tanke om – det var undertegnede og Hanne Kvist, som begge er både tegnere og forfattere. Vi røg straks ud i nogle meget spændende og konstruktive diskussioner om Jorge Luis Borges, Foucaults teorier om alternative diskurser, om sproget på Kiribas, der har forskellige talsystemer for fisk, og lykken ved skidt, der bliver til skatte.

Først her udviklede vi selve ideen: En encyklopædi ville være en sjov form at arbejde med (og mod) i vores søgen efter nye systemer. Elin beregnede. Det blev dyrt at lave en tyk, gennemillustreret bog med så mange medvirkende; det var skævt tænkt; det krævede massiv legatstøtte; og det var uvist om andre end vi selv ville forstå, hvad ideen gik ud på. Men vi måtte simpelt hen springe ud i det. Vi skrev i ansøgningen, at „Børnenes Ænsyklopædi skal være en bog, der i sin kaotiske, intuitive og legende tilgang til verden afspejler barnets måde at opfatte verden på. Historierne i bogen henviser til hinanden på kryds og tværs, og ved at følge henvisningsstierne rundt i værket kan læsere opdage skjulte historier og sammenhænge. Værket skal gennem valget af forfattere og illustratører sikre børn høj kvalitet i læseoplevelsen“.

I luften

Springet blev for os et tidsmæssigt ret langt hop. Længe så det faktisk ud til, at vi slet ikke ville lande, men flere år og en del ansøgninger senere

Femårige Marthas yndlingspose som var startskuddet til „Børnenes Ænsyklopædi“

om noget kollektivt underbevidst, som førte alle disse sanselige mennesker i samme retning. Tænk, hvis alle tegnerne faldt for det vertikale format og farvelagde med gult, eller hvis alle forfattere skrev om „pindsvin“ eller kun ord der begyndte med F. Hvilken bog ville det blive? Ville vi kunstnerisk kunne hive den i land, eller blev det en pærevælling? Jeg ved ikke, om Hanne og Elin tænkte det samme, men vi var modige, når vi var sammen.

Gavtyv og Gud

At en bog først bliver fortælling i det øjeblik, den møder sin læser, er en abstrakt tanke, når man står ved starten af et bogprojekt. Man er jo nødt til at skabe noget, som helheden kan opstå af. Så vi tog beslutninger: Vi valgte Julie Kyhls tredimensionelle illustrationer som noget bærende, brobyggende. Vi lagde et fleksibelt principlayout og endte med et udvalg af tekster og tegninger af 63 forskellige forfattere og tegnere.

Nogle forfattere skrev en lang tekst, mens andre skrev mange korte tekster, deriblandt skrev alene Oscar K fx artiklerne Amagermad, Ballademager, Bh, Blæk, Brilleabe, Bugtaler, Djævel, Dromedar, Dyrespor, Død, Engel, Evig, Flaskepost, Forloren, Gavtyv, Gud, Gummistøvle, Hankatte-sko, Hotdog, Hund, Kamel, Kanalje, Lakridsrod, Røv og Tid. Det er forfatterne selv, der har indført begreber som fx Gud, Død, Ingenting og Alting. Det var godt at få suppleret ordsamlingen med mere filosofiske begreber, men det var også vigtigt for os, at teksterne ikke talte hen over hovedet på

Illustrationer:
Claus Riis (lasso)
Jon Ranheimsæter
(lagkage). Otto Dick-
meiss (musik), Morten
Voigt (torpedobåd)

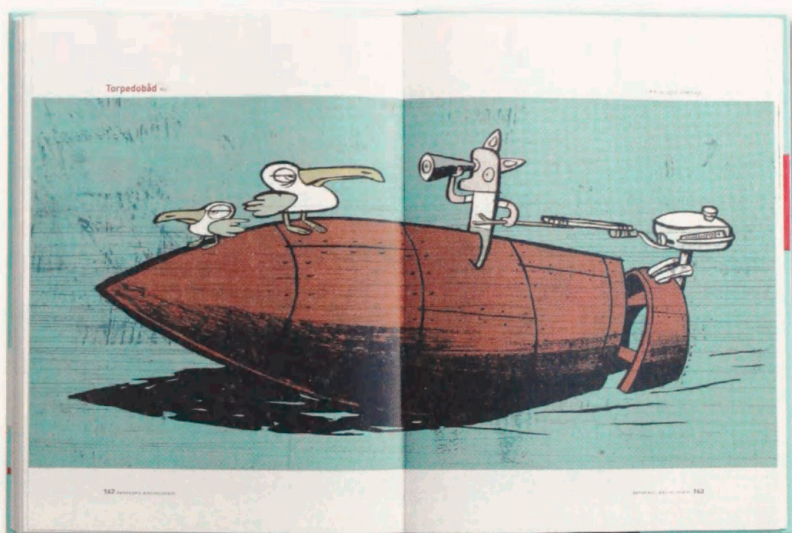
børn. Bogen skulle være spændende, berigende og udviklende, men også en brugsbog med fortællinger, man har liggende i børneværelset og læser højt af før sengetid.

Illustrationerne, som kom ind, var rigtig gode og også *meget* forskellige, og da genren jo foreskriver, at løjerne sker i alfabetisk rækkefølge, kunne vi ikke arrangere dem på fikse måder, der ville skabe sammenhæng. Opslagene fik sine steder nogle ret uskønne sammenstød mellem farver og stilarter. Vi var *nødt* til at forlade os på det helhedsindtryk, der ville opstå, når læseren bladrede i bogen, og håbe, at de mange stregudtryk derigennem ville fremstå som et samlet værk – det skulle jo ikke ligne en antologi.

Den uventede løsning indtraf, da bogtilrettelæggeren Maria Lundén trak sværdet op af stenen og resolut gik i krig med materialet med stærk intuition og en sælsom evne til overblik, fandt på friske titler, byttede om på ting, skabte sammenhæng ved farverne på initialerne, fik illustrationer på langs og tværs til at passe med korte og lange tekster uden at bryde med det alfabetiske. Sikke et puslespil! Vi holdt en pulje af honorarer tilbage for til sidst at kunne bestille ekstra billeder og tekster at fylde tomme huller ud med. Også her sprudlede tegnere og forfattere, der fik opgaver som at fortælle om „noget mellem Gnavenport og Gåsegang og det må fylde 4 x 7 cm“.

Til allersidst satte vi os med den redigerede bog og lavede alle henvisningerne, og jeg tror, det er det tætteste, jeg nogen sinde kommer på at berøre og påvirke en bogs samlede fortælling og læserens associationer. Vi lod histori-

Illustrationer på næste opslag: Julie Kyhl (drømmecirkus), Helle Vibeke Jensen (dåsefugl)

D

Djævel OK

En djævel har horn i panden og lang hale og for det meste rådne tænder. De fleste bor i Naksø og går i gummistøvler, så folk ikke kan se, at de har klove på fødderne. De lyver meget og bærer, f.eks. Av, for helvede og sgu og satan. De spyer ild, nå, nej, det er vist drager. De kaldes også sorte eller faldne engle, men er ikke så populære som engle.

>> se også *Engel*

Dromedar OK

Den med én pukke.

>> se også *Hesteryg*

Drømmecirkus JK

>> se også *Hat*

Dyrespor OK

Ude i skoven og på markerne kan man, især om vinteren, se spor af rådyr, hare, ræv, fasan og mange andre dyr. Hvis man tager en pose gips og en flaske vand med derud, kan man blande vand og gips sammen og putte det i sporene. Når gipsen størkner, har man et fint aftryk af sporet, som man kan tage med hjem og fylde sit værelse med, og uleglyp, til ens mor bliver stiktosset til sidst af alt det gamle skrammel.

>> se også *Sverige*

Død 1 OK

Man er som regel død, når hjertet ikke slår længere, og vejtrækningen stopper, så ligger man helt stille, og pulssårenerne falder sammen som punkterede cykelslanget. Man kan også være død, når hjernen ikke fungerer længere, selvom hjertet stadig slår, og man trækker vejret ved hjælp af maskiner. Der er nogen, der tror, at alt ophører, når man dør. Andre tror, at man kommer i himlen eller i Paradis eller Helvede, men der er ingen, der præcist ved, hvor de ligger.

Sandheden er, at der ikke er nogen, der ved, hvad der sker, når man først er død, så det bliver da spændende at se til den tid.

>> se også *Død 2*

Død-2 PLI

Jeg har en død rotte. Hvis man puster i den, kommer den til live. Man skal også trykke på den. Jeg venter lidt med at puste i den. Den ligger så dejlig stille i min lomme. Jeg holder den varm, så den ikke fryser. Om lidt puster jeg i den. Jeg er bange for, at den skal løbe væk.

>> se også *Rotte*

Dåsefugl HVJ

>> se også *Forloren*

erne lede videre til hinanden, – nogle gange ved at lade historier med et fælles tema følge efter hinanden eller lade et ledeord i slutningen af teksten føre videre til en ny. Andre gange arbejdede vi næsten kontrapunktisk, således at teksterne perspektiverede hinanden, eller vi lod en farve, en stemning, et særligt humør bære fortællingen videre. Vi indføjede en blindgyde, bandt sløjfer, samlede ender – på billedet kan man ane hvordan (se side 30). Og derigennem opstod forunderlige ting af sig selv: Tekster fortalte tilbage på hinanden, ophævede hinanden, understregede eller drillede hinanden. Selv forord og kolofon gav vi form som encyklopædiske tekster, og fra bagsidetekstens henvisning blev man ledt ind i bogen.

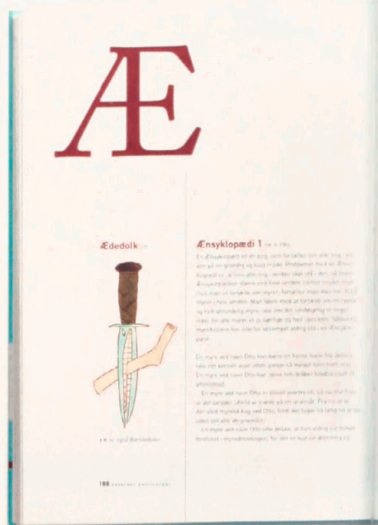
Nyskabelse

Omkring udgivelsen var vi usikre på, hvordan bogen ville blive modtaget – hvordan børn og voksne ville bruge bogen – om vi havde forelsket os i en kryptisk og fortænkt idé, som kun virkede i teorien. Heldigvis viste reaktionerne på bogen, både fra professionelle og almindelige børnebogslæsere os meget hurtigt, at bogen var lige til at dykke ind i og bruge, nøjagtig som vi havde håbet. Faktisk kom vi i et dilemma, da bogens førsteoplag på 3000 blev udsolgt meget brat midt under julehandlen. Det havde vi ikke forudset – og ikke legatstøtte til – så 2. oplag blev en smule dyrere.

Vores ænsyklopædiske eventyr sluttede meget lykkeligt. Teksterne og billeder og henvisningerne og den hyppige bladren fik sit eget liv. Det blev mod forventning til et hele, blev til læseoplevelser, til vidunderlige anmeld-

Illustrationer:

Jon Ranheimsæter
(rap), Bente Bech (redningsaktion), Dorte Karrebæk (ædedolk)
Peter Bay Alexandersen (ænsyklopædi 1),
Rasmus Bregnhøj (ø)

delser, artikler og forskning og mest overraskende blev den til ny tekst.

Den allerbedste anmeldelse fik vi fra en seksårig testlæser – søn af journalisten Charlotte Sejer Pedersen, som skrev om bogen i dagbladet *Politiken*. Efter at have kigget billeder og læst højt af *Børnenes Ænsyklopædi* før sengetid, skulle drengen sove, og da lyset blev slukket, begyndte han inspireret af det, han havde hørt og set i bogen, at fortælle: „Jo, ser du mor, først var der Skaberen, og han lavede den første Jord, ikke den, der er nu. Men så fik han øje på en rottepige, som han blev forelsket i, og han lavede sig om til en rottedreng, og så skete der noget, og de døde. Og så blev Jorden lillebitte, til en prik, og så eksploderede den med et kæmpe brag, og så kom vores Jord, og nu var Skaberen blevet til Gud, og han lavede stjernerne, naturen, menneskene og hundene og det hele. Og det ved jeg, mor, for jeg er klogere end dig. For jeg var en stor mand, som var usynlig, og så så jeg dig, og jeg havde ikke valgt dig, hvis du så sur ud, og det gjorde du ikke, og så kom jeg ind i din mave, hvor jeg blev til en baby ...“.

TEA BENDIX (f.1970) er illustratør, forfatter og grafisk designer og oplever også fortællingens uberegnelighed uden for bogmediet gennem arbejdet med børneradio, børneteater og storytelling.

Børnenes Ænsyklopædi. Redigeret af Tea Bendix, Hanne Kvist og Elin Algren-Petersen, Gyldendal 2007

RASMUS BREGNHØI (f. 1965), uddannet på Danmarks Designskole, har illustreret mere end 30 billedbøger for børn og har modtaget Kulturministeriets Illustratørpris 2008 for sin graphic novel, „Lille Miss Nobody“, tekst Oscar K. Er samtidig billedkunstner og har bl.a. udstillet på Charlottenborgs Forårsudstilling og Kunstnernes Efterårsudstilling.